

HƏSƏN BƏY AĞALAROV

1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsinin imzalanmasından sonra çar Rusiyası ordusu sıralarında xidmət keçərək Azərbaycan xalqının hərbiçilik ənənələrini layiqincə təmsil edən azsaylı general zabitlərdən biri də Həsən bəy Ağalarovdur. Onun adı ilə Azərbaycanın hərbi tarixinin şərəfli səhifəsi bağlıdır və Həsən bəy Ağalarov ilk azərbaycanlı zabitdir ki, çar Rusiyasının ən nüfuzlu döyüş ordenlərindən biri olan Müqəddəs Georgi ordeninin 4-cü dərəcəsinə layiq görülmüşdü.

Həsən bəy Ağalarov 1812-ci ildə anadan olmuşdu. Bəzi məlumatlarda isə onun 1815-ci ildə anadan olduğu bildirilir. Onun Tiflisdə doğulduğu güman edilir. İlk təhsilini də Həsən bəy elə Tiflis gimnaziyasında almışdı. 1834-cü ildən isə onun hərbi həyatı başlayır. Həmin il könüllü kimi Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayında hərbi xidmətə başladı. Bu alay çar Rusiyası ordusu tərkibində yaradılmış ilk azərbaycanlı alaylarından biri idi. Azərbaycan xanlıqları işğal edildikdən sonra Rusiyanın hakim dairələri Azərbaycan xalqına silah etibar etməyə ehtiyatla yanaşırdı. Amma bölgədə davam edən müharibələr azərbaycanlıların döyüş potensialından istifadə

edilməsini Rusiya hökuməti üçün zəruri edirdi. Hələ 1828–1829-cu illərdə Osmanlı Türkiyəsi ilə aparılan müharibə zamanı azərbaycanlılardan ibarət bir neçə qeyri-nizami atlı alayları yaradıldı. Müharibənin bitməsi ilə də bu alaylar ləğv edildi. XIX əsrin 30-cu illərində çar Rusiyasının hərbi komandanlığı yenidən azərbaycanlılardan ibarət qeyri-nizami atlı alayların yaradılmasına ehtiyac duydular. Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayı da həmin alaylardan biri idi.

Bu alayın sıralarında xidmət edərkən Həsən bəy Ağalarov 1835-ci ildə praporşik, 1838-ci ildə poruçik, 1839-cu ildə ştabs-kapitan rütbəsi aldı. Qısa müddət ərzində bir neçə hərbi rütbəyə layiq görülməsi Həsən bəy Ağalarovun nümunəvi hərbi xidmətinin, göstərdiyi fədakarlığın nəticəsi idi. Onun hərbiçilik istedadı və qabiliyyəti yuxarı komandanlıq tərəfindən qiymətləndirilir və daha məsuliyyətli vəzifələr irəli çəkirdi. 1840-cı ildə Həsən bəy Ağalarov xidməti uğurlarına görə Rusiya çarının rəsmi iltifatına da layiq görüldü. Belə bir iltifata layiq görülməsi xidməti həyatında bir sıra güzəştləri də nəzərdə tuturdu.

Məlumatların qıtlığı üzündən Həsən bəy Ağalarovun hansı vəzifələrdə xidmət etdiyini söyləmək çətinidir. Ancaq məlumdur ki, 1844-cü ildə, kifayət qədər cavan yaşlarında o, kapitan rütbəsini aldı. Həmin ilin payızında Həsən bəy Ağayev Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayı komandirinin yavəri, bir il sonra isə həmin alay komandirinin köməkçisi vəzifəsinə irəli çəkildi.

XIX əsrin 40-cı illərində Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayı Avropaya göndərilmişdi və Polşa ərazisində yerləşdirilmişdi. Alay bu bölgədə döyüş tapşırıqlarının icrası ilə də məşğul olurdu və bu zaman Həsən bəy Ağalarov da öz məharətini və ustalığını nümayiş etdirirdi.

1845-ci ildə Həsən bəy Ağalarov mayor rütbəsi, 1849-cu ildə podpolkovnik, elə həmin ildə də polkovnik rütbəsi aldı. Vaxtından əvvəl polkovnik rütbəsini Həsən bəy Ağalarov Debrecini məntəqəsi ətrafında qiyam qaldırmış macarlara qarşı döyüşlərdə əldə etdiyi nəticələrə görə almışdı. Bu bölgədə gedən döyüşlərin birində Həsən bəy Ağalarov atlı-müsəlman alayının üç bölüyü ilə birlikdə sayca üstün ola qarşı tərəfə ciddi zərbə vura bilmiş, hətta bu qüvvələrdən xeyli sayda əsir, silah və sursat götürə bilmişdi. Bu döyüşlərdə nümayiş etdirdiyi qorxmazlığa və şücaətə görə Həsən bəy Ağalarov həm də döyüş hünəri ordeni olan Müqəddəs Georgi ordeninin 4-cü dərəcəsinə təqdim olundu. 1849-cu ilin avqustunda Rusiya çarı tərəfindən Həsən bəy Ağalarovun bu ordenlə təltif olunması barəsində fərman imzaladı.

GENERALLARIMIZ

XIX əsrin 50-ci illərində Həsən bəy Ağalarov Rusiyanın və Avropa dövlətlərinin bir sıra digər ordenləri ilə də təltif olundu. O cümlədən, 1850-ci ildə Rusiyanın müqəddəs Anna ordeninin 2-ci dərəcəsi ilə, həmin ildə Avstriyanın Dəmir tac ordeninin 2-ci dərəcəsi ilə, 1853-cü ildə yenə Avstriyanın 2-ci dərəcəli Leopold ordeni ilə və Prussiyanın Qırmızı qartal ordeninin 3-cü dərəcəsi ilə.

Yüksək komandirlik və təşkilatçılığı keyfiyyətlərinə malik olduğu üçün idi ki, polkovnik Həsən bəy Ağalarov Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayının komandiri vəzifəsinə təyin olundu. Onun komandir təyin olunması ilə bu alayda xidmətin təşkili daha da yaxşılaşdı və bu alay çar Rusiyası ordusu daxilində sayılıb-seçilən alaylardan birinə çevrildi. Bunun nəticəsi idi ki, Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayının bölmələri 1852-ci ildə və 1853-cü ildə Rusiya çarının da qatıldığı sıra baxışlarında iştirak etdi. 1856-cı ildə Varşava ətrafında təşkil edilmiş növbəti sıra baxışında da Həsən bəy Ağalarovun komandirlik etdiyi alayın bölmələri ən yaxşı tərəfdən özünü göstərə bildi. Xidmətin təşkilində əldə edilmiş belə uğurlara görə elə həmin baxışda alay komandiri Həsən bəy Ağalarov Rusiya çarının rəsmi təşəkkürünü qazandı.

Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayının tərkibində Mirzə Hacıbəy Novruzov, Kərim bəy Novruzov, Cəfərqulu Bakıxanov, İsmayıl xan Bakıxanov kimi azərbaycanlı hərbiçilər də xidmət keçmişdilər.

1857-ci ildə Həsən bəy Ağalarov general-mayor rütbəsinə layiq görüldü. Elə həmin ildə də Zaqafqaziya atlı-müsəlman alayının ləğv edilməsi haqqında qərar verildi. Həsən bəy Ağalarov isə səhhətini müalicə etdirmək üçün bir müddət xarici ölkələrdə oldu. Təxminən bir ildən bir qədər artıq müddətdə Həsən bəy səhhətinin müalicəsi ilə məşğul oldu və sonradan yenə də çar Rusiyası ordusu sıralarında xidmətini davam etdirdi. Mövcud olan kasad məlumatlar onu deməyə imkan verir ki, Həsən bəyin sonrakı xidməti Qafqazla bağlıdır. Həsən bəy yenə də əvvəlki enerji və işgüzarlıqla xidmətini davam etdirdi və yenə də xidməti uğurları ilə fərqləndi. Bu xidməti uğurlarına görə o, 1860-cı ildə Müqəddəs Vladimir ordeninin 3-cü dərəcəsi, 1863-cü ildə Müqəddəs Stanislav ordeninin 1-ci dərəcəsi, 1871-ci ildə Müqəddəs Anna ordeninin 1-ci dərəcəsi ilə təltif edildi. 1877-ci il noyabr ayının 8-də isə Həsən bəy Ağalarov general-leytenant rütbəsinə layiq görüldü. 1881-ci ildə general-leytenant Həsən bəy Ağalarov hərbi xidmətini başa vurub təqaüdə çıxdı.

Mövcud olan məlumatlara görə, Həsən bəy Ağalarov 1883-cü ildə dünyasını dəyişmişdir.

Mehman Süleymanov
tarix elmləri doktoru, dosent